

COVID-19 Salgınının Tarım Sektörü Üzerindeki Sosyoekonomik Etkilerinin Analizi *

Analysis of The Socioeconomic Effects of The Covid-19 Pandemic on The Agricultural Sector

Prof. Dr. Özlem ÇAKIR¹, Doç. Dr. Gözde TÜRKÖZ BAKIRCI², Dr. Öğr. Üyesi Işıl KELLEVEZİR³

Öz

COVID-19 Pandemi süreci tüm dünyada üretim ve tüketim açısından çeşitli etkiler yaratmıştır. Gıda sektörü ve gıdanın kaynağı tarım sektörü artan güvenli gıda talebi nedeniyle bu süreçten en çok etkilenen sektör olmuştur. Bu etki sosyal ve ekonomik boyutlarda geniş bir kitleyi kapsamaktadır. Gerçekleştirilen araştırmada İzmir ilinde tarım sektörü açısından öne çıkan Ödemiş, Kemalpaşa ve Bergama ilçelerinde pandemi sürecinin sosyo-ekonomik etkileri karma araştırma deseni ile incelenmiştir. Araştırma kapsamında, toplam **85 bireysel katılımcıdan soru formu aracılığıyla; 15 kurumsal temsilciden derinlemesine görüşmeler yoluyla veri toplanmıştır**. Yapılan odak grup görüşmesi ile de sektör temsilcilerinden veri elde edilmiştir. Elde edilen bulgular pandemi sürecinin, tarımsal üretimi başlangıçta düşük bir seviyede olumsuz etkilese de ilerleyen zamanda üretimin artarak devam ettiği, genel olarak işçilerle kendi nam ve hesabına çalışan çiftçilerin COVID-19 salgınından olumsuz etkilenmediğini göstermiştir. Bulgular tüm dünyada olduğu gibi artan gıda talebi nedeniyle, açık havada çalışma koşulları ve kent merkezleri ile ilişkilerin kısıtlı kalması nedenleriyle tarım sektörünü olumsuz etkilemediğini göstermiştir. Sosyal ve psikolojik etkiler bakımından ise “sağlık”, “kırsal yaşamın değeri”, “köye dönüş” ve “toprağın değeri” gibi kavramların öne çıktığı görülmüştür. Toprağın ve tarımsal üretimin hem kentli nüfus hem de kırsal nüfus açısından öneminin anlaşıldığı, salgın hastalık ve benzeri afetlere karşı dirençlilik açısından tarıma ve güvenli gıdaya verilen değerlerin artması gerektiği bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID 19 Pandemisi, tarım sektörü, tarımsal işgücü, gıda sektörü

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The fact that the Covid-19 virus has come under the influence of the whole world due to its rapid transmission feature has necessitated the implementation of various restrictive measures in countries. In the research carried out within the scope of the project, the socio-economic effects of the pandemic process were investigated in the districts of Ödemiş, Kemalpaşa and Bergama. Within the scope of the research, a total of 85 individual participants were interviewed. sectoral interviews were conducted with 15 companies and focus group interview were also analyzed. The findings obtained showed that although the pandemic process negatively affected agricultural production at a low level initially, production continued to increase later on, in general, workers and farmers working on their own behalf were not negatively affected by the COVID 19 pandemic. The results have shown that due to the increasing food demand in the world, the agricultural sector has not been negatively affected by the epidemic due to outdoor working conditions and limited relations with urban centers. In terms of social and psychological effects, it was observed that

*Bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir, proje no: SCD-2021-2631.

¹Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ozlem.cakir@deu.edu.tr.

²Dokuz Eylül Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, gozde.turkoz@deu.edu.tr.

³İzmir Demokrasi Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, isil.kellevezir@idu.edu.tr.

concepts such as “health”, “the value of rural life”, “return to the village” and “the value of land” came to the fore.

Keywords: COVID 19 Pandemic, agricultural sector, agricultural workforce, food industry

Paper Type: Research

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca milyonlarca insanın ölmesine sebep olan insan varlığını tehlikeye atan ve küresel çapta ekonomi üzerinde yıkıcı etkiye sahip olan birçok salgın meydana gelmiştir. 2019 yılında ilk olarak Çin'in Wuhan eyaletinde ortaya çıkan Corona virüsü (COVID-19) insanlık tarihinin son zamanlarda karşı karşıya kaldığı önemli salgınlardan biridir. Covid-19 salgınının hızlı bulaş etkisiyle tüm dünyayı etkisi altına alması, salgınla mücadele edilmesi için dünya ülkelerinde çeşitli kısıtlayıcı tedbirlerin uygulanmasını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, insanların evde kalması için çeşitli kısıtlayıcı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler kapsamında bireyler gıda ihtiyaçlarına olduğundan daha fazla önem vermeye başlamış, kriz ortamının doğurduğu etkilerle satın alma davranışlarında aşırı tepkiler oluşturmuşlardır. Hal böyleyken tarım ve gıda sektörü; kısıtlama ve COVID-19 tedbirleri çerçevesinde üretim açısından diğer sektörlerden farklı bir seyir izlemiştir. Tüketiciler hane halkının ihtiyaçlarını karşılama güdüsüyle gıda stoğu yaparak gıda talebini ve fiyatlarını etkilemişlerdir (Poudel vd., 2020:3). Dolayısıyla, COVID-19 salgını insanların eylemleri ve faaliyetleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olurken (Siche, 2020), ülke ekonomileri de bundan çeşitli yönleriyle etkilenmiştir. Salgının yarattığı sorunlarla mücadele kapsamında alınan önlemler aynı zamanda dünya ekonomilerinde daralmaya da yol açmıştır (Doğan, 2021: 250). Gıda sektörü ve gıdanın kaynağı tarım sektörü artan güvenli gıda talebi nedeniyle bu süreçten en hızlı ve derin şekilde etkilenen sektör olmuştur. Bu etki sosyal ve ekonomik boyutlarda geniş bir kitleyi kapsamaktadır.

1. COVID-19 Salgınının Tarım Sektörüne Etkileri

Dünya Bankası'nın 2021 yılı Ekim ayı küresel ekonomik büyüme tahmini incelendiğinde, küresel ekonominin 2022 yılında %5,9'dan %4,9'a düşeceği tahmin edilmekteyken 2022 Ocak ayında yayınlanan yeni raporda küresel ekonominin %4,4 ile aşağı yönlü revize edildiği gözlemlenmiştir. Buna ek olarak, aynı raporda 2023 sonuna kadar daralmanın devam ederek %3,8'e düşeceği öngörülmektedir (Dünya Bankası, 2022: 3-5).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından COVID-19 salgınının yarattığı sosyal ve ekonomik etkiler nedeniyle, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük ekonomik kriz olarak nitelendirilmiş ve birçok sektör salgından olumsuz yönde etkilenmiştir (ILO, 2020). Dünya çapında hem gıda arzının kaynağı hem de sanayi için ham madde kaynağı olarak küresel ekonominin bel kemiğini oluşturan tarım sektörü (Benos vd., 2020: 20) salgından etkilenen sektörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Stephens vd. (2020) COVID-19'un dünya çapında farklı gelir yelpazesinde bulunan ülkelerde dağıtım kanallarını kesintiye uğrattığını, özellikle en savunmasız ülkeler için olumsuz sonuçları beraberinde getirdiğini belirlemiştir. Gıda tedariğindeki ve gıdaya ulaşımındaki sorunların nedenleri ise aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (Stephens vd. 2020: 1):

- Tamamen veya kısmen izinli olan çalışanların satın alma gücünü etkileyen gelir kaybı
- Evde kalma zorunluluğu nedeniyle gıdaya ilişkin hizmetlere kısıtlı erişim,
- Gıda güvenlik ağlarını destekleyen kurumların kapatılması veya kapasitelerinde azalma meydana gelmesi,
- Bireylerin hızlı ve panik tüketici davranışları sonucu ortaya çıkan satın alma eğilimlerinin perakende ve merkezi dağıtım sistemlerinde stok yönetimine ilişkin sorunlar yaşanması,
- Çiftçiler ve girişimcilerin üretim noktasından yerel pazarlardan veya yakınlardaki şehir veya şehirlerdeki süpermarketlerden taşıma yetersizlikleri sebebiyle sebze, meyve ve süt israfı olarak sıralanmıştır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) ortak hazırladığı “Tarımsal Görünüm 2021-2030” raporunda, COVID-19 salgınının ardından yaşanan ekonomik daralmanın yanı sıra yaşanan gelir kayıpları ve tüketici gıda fiyatlarındaki enflasyonun bileşik etkisinin birçok insan için sağlıklı beslenmeye erişimini daha zor hale getirdiği bildirilmiştir (OECD, 2021). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından 2021 yılında yayınlanan “Dünyada Gıda Güvenliği ve Beslenmenin Durumu” raporu incelendiğinde ise benzer şekilde sağlıklı beslenmenin özellikle yoksullar için erişilemez hale gelmesinin yaklaşık 3 milyar insanı etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak aynı raporda, 2020’de dünyada yaklaşık üç kişiden birinin yeterli gıda erişiminin olmadığı ve toplam yetersiz beslenen insan sayısının bir önceki yıla göre 118 milyon kişi artarak 768 milyona ulaştığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, dünyada azımsanamayacak kadar çok insanın sağlıklı ve yeterli beslenemediği görülmektedir. Salgının ardından 2020’de başlayan küresel ekonomik durgunluk, dünyanın birçok ülkesinde rekor düzeyde işsizlik, geçim kaynaklarının yitilmesi ve artan yoksulluk düzeyleriyle 2021’e kadar devam etmesinin yanı sıra salgın sebebiyle alım gücünde artışın derinleşerek sağlıklı beslenmeyi daha da erişilemez hale getireceği öngörülmüştür (FAO, 2021).

2. Covid-19 Salgınının Gıda Sektörüne Etkileri

Her insanın temel ihtiyacı ve hakkı olan, temiz ve sağlıklı her türlü gıdaya erişimi yaşamın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için şarttır. Bu bağlamda, insanların yeterli ve güvenli gıdaya erişimi hayati bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla, gıda tedarik zincirinde meydana gelebilecek olumsuzluğun doğrudan insan yaşamını etkileyebileceğini söylemek mümkündür. COVID -19 salgınıyla küresel çapta meydana gelen sosyo-ekonomik kriz ise gıda tedarik zincirinin kırılmasına yol açmış ve gıda arzında aksaklıkları beraberinde getirmiş, “tarım, beslenme ve gıda güvenliği” konuları insanlar üzerinde ilk sırada endişelenilen konular olarak yer almıştır (Aydın ve Güner, 2020: 156). Özellikle sokağa çıkma yasağı, karantina, seyahat kısıtlamaları gibi alınan çeşitli politika tedbirleri de gıda piyasalarını etkilemiştir. Alınan tedbirler doğrultusunda insanların evlerine kapanması online alışverişe eğilimin artmasına sebep olmuştur. Bu durumda çeşitli gıdalara yoğun talep olmuş ancak tedarik süreçlerindeki kısıtlamalar gıdaların bulunabilirliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Öyle ki Mahajan ve Tomar (2020), kapanma sonrasında çeşitli gıdaların online olarak bulunabilirliklerinin %10’luk düzeyde azaldığını ve özellikle ilk kapanmanın olduğu mart ve nisan aylarında meyve ve sebzelerin pazara ulaşmasında da %20’lik düzeyde bir düşüş olduğunu tespit etmiştir. Bu durum gıda ürünlerinin fiyatlarında artış yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Narayanan ve Saha (2020), yenilebilir yağlar dahil olmak üzere emtia ürünlerin fiyatlarında kapanma sonrasında aniden bir yükseliş yaşandığı sonucuna ulaşmıştır. Yaşanan bu ani fiyat artışının şehirler arası ve ülkeler arası hareket sınırlılığından kaynaklandığı belirtilmiştir. Buna bağlı olarak tarım ürünleri piyasaları da etkilenmiştir.

COVID-19 salgını başladığı sıralarda önlemlerin alınmasıyla birlikte, evde kalma zorunlulukları ve sokağa çıkma kısıtları nedeniyle insanlar ihtiyaç duyacakları temel gıdalara erişimde panik algısıyla hareket etmeye başlamış, bu durum tarım ürünleri piyasalarında gıda talebini yükseltmiştir. Ancak bu aşırı gıda talebi yaklaşık 1 ay kadar devam ettikten sonra normale dönmeye başlamıştır (FAO, IFAD ve UNDP,2020). Bu süreçte stratejik tarım ürünleri üreten bazı ülkeler, kendi toplumlarının yeterli beslenmesi ve iç talebi güvence altına almak adına gıda ürünleri ihracatına kısıtlama getirmişlerdir. Örneğin, Avrasya Ekonomik Birliği ülkeleri temel gıda ürünlerini oluşturan “soğan, sarımsak, çavdar, pirinç, darı, tahıl, karabuğday, kepekli un, fasulye, ayçiçeği” gibi tarım ürünleri için geçici ihracat yasağı getirirken; Rusya, Avrasya Ekonomik Birliği ülkeleri dışındaki ülkeler için “buğday, meslin, arpa, çavdar, mısır” gibi tarım ürünleri ihracatı düzeyini sınırlandırarak 7 milyon ton olarak belirlemiştir. Buna ek olarak, Cezayir’de ise “ırmik, un, bakliyat ve pirinç, makarna, yağlar, taze sebze, kırmızı ve beyaz et, taze sebze ve meyve” ihracatı askıya alınarak iç gıda talebi karşılanmaya çalışılmıştır (Aydın ve Güner, 2020). Bütün bu gelişmeler insanların panik durumuna geçerek gıda satın almayı

artırmaları, gıda stoğu yapılması, pandemiye ilişkin alınan ulusal politika önlemleri ve ihracata getirilen kısıtlamalar gıda fiyatlarında artışa ve fiyatlarda istikrarsızlığa sebep olmuştur (ILO, 2020).

Pandemi küresel olarak gıda güvenliği ve erişimini olumsuz yönde etkilemekle birlikte birçok zorluğu beraberinde getirmiştir. İlk olarak 1996 yılında Dünya Gıda Zirvesinde dile getirilen gıda güvenliği “*insanların her zaman sağlıklı ve aktif bir yaşam için beslenme ihtiyaçlarını karşılayan yeterli ve sağlıklı gıdaya fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak erişmesi*” olarak tanımlanmıştır (Dağdur ve Olhan, 2015: 50). Küresel Gıda Güvenliği Endeksi, erişilebilirlik, bulunabilirlik ile kalite ve güvenlik alt başlıklarında ülkelerin gıda güvenliğindeki seviyesini belirleyen bir endekstir. Küresel Gıda Güvenliği 2021 yılı endeksine göre 113 ülke arasında ilk sırada İrlanda yer alırken Türkiye 48. sırada yer almıştır (GFSI, 2021). Bu bağlamda Türkiye için gıda güvenliğini artırmaya yönelik politikaların gerektiği aşikardır. Günümüzde pandemi etkileri devam ederken küresel gıda üretimi ve erişiminde önemli arz kaynaklarına sahip olan Rusya ve Ukrayna arasında çıkan savaş yaşanan zorluğa yeni bir zorluk daha eklemiştir. Öyle ki, Rusya buğday ihracatında lider ülke konumundayken, Ukrayna, buğday ihracatında beşinci sırada yer almaktadır. Küresel tahıl ihracatının da üçte birini karşılayan bu iki ülke; arpayı %19 oranında, buğdayı %14 oranında ve mısırı %4 oranında sağlamaktadır. Ayrıca, ayçiçek yağının yarısından fazlasını (%52) tedarik etmekle birlikte kolza tohumunun da önemli tedarikçileri arasında bulunmaktadır (FAO, 2022b). Türkiye’de tahıl ürünlerinin ithalinin %25 oranında Rusya’dan yapılması, bu savaştan etkilenmemesini olanaksız kılmaktadır (Küçükçongar vd., 2021). Dolayısıyla tarım ürünleri piyasalarında önemli yere sahip olan bu iki ülke arasında yaşanan savaşın küresel düzeyde gıda üretimini, tüketimini, bulunabilirliğini ve tedarikliğini olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir.

Asya ülkelerinin gübre arzının yarısından fazlasını Rusya’dan beklemesi, bu ülkeler açısından bir kıtlığın yaşanmasına ek bir sebep olabilir. Dolayısıyla, tahıl piyasalarının bu iki ülke arasında çıkan savaştan etkilenmesi kaçınılmaz bir durumu göstermektedir. Savaşın süresinin belirsizliği ve yoğunluğu tarımsal faaliyetlerde kesinti yaşanmasına sebep olurken bu durum küresel olarak gıda güvensizliğinin artmasıyla ve yüksek olan gıda ve girdi fiyatlarının daha da tırmanmasıyla sonuçlanabilir. Özellikle pandeminin patlak vermesinin ardından, girdi ve lojistik maliyetlerin artmasının yanı sıra lojistik sektöründe, özellikle limanlarda oluşan aksaklıklar nedeniyle, gıda talebi ve fiyatları 2022 Şubat ayında en yüksek seviyeye ulaşarak zirve yapmıştır. Örneğin, küresel olarak buğday ve arpa fiyatları %31 oranında artarken kolza ve ayçiçek yağında %60 oranında bir artış meydana gelmiştir. Gübre maliyetleri ise doğal gaz fiyatlarındaki dalgalı ve yüksek fiyatlardan nasibini almıştır. Öyle ki bir önceki yıla göre gübrenin fiyatının üç kat fazla arttığı tespit edilmiştir (FAO, 2022). Tarımsal üretimde oldukça önemli girdi maliyetlerinden biri olan gübre fiyatlarının artışı, üretim maliyetinin fiyatlara yansımalarıyla birlikte insanların satın alma gücüne olumsuz etki etmektedir. Ayrıca, pandemiyle birlikte başlayan yüksek talepler ve çeşitli kısıtlamalar fiyatların artışıyla sonuçlanırken savaşın etkilerine dair sonuçların önümüzdeki günlerde ortaya çıkması muhtemeldir.

COVID-19 pandemisinin etkilerinin gıda ürünlerinin topraktan sofraya gelene kadarki süreçteki yansımaları görülmektedir. Buna ek olarak, artan gıda talebi, iklim değişikliği ve lojistik aksaklıklar da hem üretimi hem güvenli gıdaya erişimi hem de gıda fiyatlarını olumsuz yönde etkileyen diğer önemli etkenler olarak sıralanabilir.

3. COVID-19 Pandemisinin Tarım İşgücü Piyasasına Etkilerine İlişkin Araştırmalar

Tarım, hizmet sektöründen sonra en büyük istihdam kaynağını oluşturan sektördür. Ancak, COVID-19 virüsünün hızlı bulaş etkisi ve salgının seyri ilerledikçe tarımda istihdam edilen işgücü sayısında azalma meydana gelmiştir. Bireylerin virüse yakalanması ve akabinde karantinaya alınması gibi durumlar, tarımda çalışan insan sayısında gerileme yaşanmasına neden olmuştur. Dünya çapında tarımda istihdam edilen (ormancılık ve balıkçılık dahil) çalışan sayısının

son 20 yıllık süre içerisinde %17 oranında (173 milyon kişi) azalarak 2020 yılında yaklaşık 874 milyon kişi olduğu tespit edilmiştir. Asya kıtası, 20 yıllık süreçte %77'den %67 oranına gerileyerek %10 puanlık düşüş ile en fazla istihdam kaybı yaşayan bölge olurken Afrika'da %15'ten %26'ya artış ile tam tersine bir durum yaşanmıştır. Diğer bir ifadeyle, Asya'da tarımsal istihdam azalırken Afrika bölgesinde artmıştır. Asya, dünya tarımında istihdamın yaklaşık yarısını (%45) oluşturmaktadır. Çin ve Hindistan ise bölgedeki istihdamın üçte ikisini oluşturan ülkeler olarak yer almaktadır. Hindistan'da tarımsal üretimde 2000-2019 yılları arasında yaklaşık 23 milyon kişi tarım sektörünü bırakmış olsa da, işgücü piyasasında tarım önemli bir paya sahip olmaya devam etmektedir. Çin'de ise aynı yıllar arasında tarımsal üretimde çalışan 169 milyon kişi olduğu tespit edilmiştir. Asya'da, tarımda istihdam edilen çalışan sayısının ise 800 milyondan yaklaşık olarak 590 milyona düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle, Asya bölgesinde çalışan her 4 tarım işçisinden 1'den fazlasının, artık, tarım dışı sektörde çalıştığı veya tarım sektöründen ayrıldığı söylenebilmektedir (FAO, 2021: 4-5).

Tarım sektöründe yapılan üretimin doğrudan mevsime endeksli durumda olması da üretim, iş gücü ve iş yoğunluğunu farklılaştırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yapısal olarak, tarımsal üretim yıl boyu sağlanamamaktadır. Bu sebeple, ürünlerin stoklanması gerekliliği ortaya çıkmakta ve zaruri olarak mevcut olan ürünlerde stoklama yapılmaktadır. Ayrıca, üretim yıl boyunca sağlanamadığı için istihdam da dönemsel gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, bu sektörde "mevsimsel işsizlik" önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Şentürk, 2021).

Özellikle pandeminin başladığı süreçte mevsimlik işçi temin etmekte büyük zorluklar yaşanmıştır. Bu süreçte öncelikle sorun yaşayan Avrupa ve Amerika ülkeleri olurken salgın tedbirleri doğrultusunda evde tüketime yönelim de arz fazlalıklarının oluşmasına sebep olmuş, ürünlerin tarlalarda kalması ve imha edilmesi gibi durumlar yaşanmıştır (Cook, 2020). Son 20 yıllık süreçte "tarım, ormancılık ve balıkçılık" ta istihdam edilen çalışan oranında, küresel çapta yaklaşık %40'tan %27,4'e düşüş meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu süreçte en fazla düşüş Avrupa'da yaşanmış olup tarımda istihdam edilen 35 milyon kişi sayısının 18 milyona düştüğü bulgulanmıştır (FAO, 2021). Diğer bir ifadeyle, Avrupa'da tarım işgücünün yaklaşık olarak yarısının sektörden çekildiği söylenebilmektedir. Aksine tarımda istihdam payı düşmesine rağmen Afrika'da tarım sektöründe çalışan kişi sayısında artış yaşanarak 224 milyon kişiye yükseldiği gözlemlenmiştir.

Pandemi, sadece toprak ve sebze meyve ile ilgili üretimi etkilememiştir. Çalışma koşullarında zorunlu olarak meydana gelen değişim, et ve süt üreticilerini de etkilemiş, kasap ve et işleme tesislerinin kapanmasına sebep olmuştur (Harvey, 2020). Çin'de işçilerin salgına yakalanması ve karantinaya alınması, hayvansal üretimde azalma meydana gelmesine neden olmuştur. Bu durum doğal olarak, fiyatların artmasıyla sonuçlanmıştır (Schmidhuber vd., 2020: 14). Pandeminin etkisinin yoğun olarak yaşandığı ülkelerden biri de İtalya olmuştur. Salgınla mücadele kapsamında alınan tedbirler sebebiyle İtalya'da da benzer olumsuzluklar yaşanmıştır. Özellikle "hasat, paketleme, nakliye" süreçlerinde alınan tedbirler tarım sektörünü oldukça olumsuz yönde etkilemiş ve aksaklıklar yaşanmıştır (DeAndreis, 2020). İtalya'da salgının etkisi yoğun olduğu için mevsimlik işçi temininde de tedbir alınmış olup Romanya ve Arnavutluk olmak üzere benzeri diğer ülkelerden İtalya'ya gelecek mevsimlik işçilerin tedarik edilmesinde sorunlar yaşanmasına sebep olmuştur. Bu nedenle işgücü alımında yaşanan bu sorunun üretim açısından aksaklıkları beraberinde getirmesi beklenmektedir (Win, 2020). İşçi tedarik sürecinde Fransa'da da benzer sorunlar söz konusu olmuştur. Ancak, devlet bu soruna çare bulmak amacıyla mevcut durumda işsiz olan veya pandemi sebebiyle işten çıkarılmış olan vatandaşları için "tarımsal vatanseverlik" çağrısında bulunarak tarım üretiminde aksaklık yaşanmasına engel olmaya ve sürekliliği sağlamaya çalışmıştır (Barbiere, 2020). Pandeminin etkisinin yoğun olduğu bir diğer ülke olan ABD'de de benzer senaryolar yaşanmıştır. Elde edilen resmi kayıtlara göre tarım sektöründe çalışan kişi sayısı 2,5 milyon iken, bunların yaklaşık olarak 1.4 milyonunun "gezici ve geçici mevsimlik tarım işçisi"nden oluştuğu tespit edilmiş, resmi olmayan kayıtlarda ise 3-5 milyon aralığında tarım işçisinin çalıştığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, tarımsal üretimde aksaklık

yaşanmaması ve sürekliliğin sağlanabilmesi adına eyalet hükümetleri tarafından çeşitli tedbirler alınırken, üreticiler merkezi hükümet tarafından salgına yönelik sürekli bilgilendirilerek, salgının olası etkileri ve alınması gereken tedbirleri öğrenmeleri sağlanmıştır (Akin vd., 2020). Böylece, pandeminin tarımsal üretimde olumsuz etki yaratması önlenmeye çalışılmıştır. Her ülkede pandeminin seyri farklı olsa da benzer sonuçlar yaşanmıştır. Özellikle alınan tedbirler doğrultusunda bakıldığında, tarım sektörü, işgücü piyasası olumsuz yönde etkilenmiştir. Mevsimlik ve yevmiye usulüyle çalışan tarım işçilerinin ise daha çok etkilendiğini söylemek mümkündür.

Pandemide alınan tedbirler doğrultusunda yapılan kısıtlamalar sanayi ve hizmet sektörünü tarım sektörüne göre daha derinden etkilemiştir. Özellikle pandemi öncesinde turistik bölgelerde çalışan bireylerin işyerlerinde yaşanan kapanma sebebiyle tarım sektörüne geçiş yaptığı ve tarımda istihdam edildiği tespit edilmiştir. Tarımda üretimin durmaması için kısıtlamaların daha esnek tutulması yeni iş fırsatları yaratmıştır. 2019-2020 yılları arasında tarımsal istihdam payının sanayi ve hizmet sektörüne göre Avrupa haricinde neredeyse tüm bölgeler için artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Tarımsal istihdamda en yüksek pay %49,5 oranıyla Afrika olurken en düşük payın %5,2 oranıyla Avrupa'da olduğu tespit edilmiştir. Tarımsal üretimin durma noktasına gelmemesi için alınan tedbirlerde esneklik sağlanmasının bu durumda etkili olduğu düşünülmektedir. Bu durum ekonomik ve sosyal değişimlere sebep olurken iş fırsatlarında artış yaşanmasını sağlamıştır. Öyle ki yeni iş fırsatlarında yaklaşık %12,7 oranında artış yaşandığı bildirilmiştir. Özellikle sera üretiminde yaşanan talep artışı, sera kiralarda yaklaşık olarak %10-15'lik oranında bir artışa sebep olmuştur (FAO, 2021).

Pandemide alınan tedbirlerden biri de 65 yaş ve üzeri bireyler ile 18 yaş altı bireylerin sokağa çıkmasının yasaklanmasıdır. Bu durumda bu yaş grubu içerisinde yer alan tarım işçileri için problem yaratırken ekonomik ve sosyal açıdan birtakım değişiklikleri gerekli kılmıştır (UNDP, 2021: 25-26). Özellikle tarımın ana geçim kaynağı olan kırsal kesimde hayat koşullarının iyileştirilmesi genç nüfusun tarım sektöründe yer alması için çeşitli teşvik edici politikaların yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Yavuz, 2020: 89; Akın vd., 2020: 908). Buna ek olarak alınan tedbirlerden bir diğeri ise, okulların kapanması ve eğitime çevrimiçi devam edilmesidir. Bu durum, aile işletmesine sahip olan lise ve üniversitede okuyan gençlerin, üretim faaliyetlerine katkı sağlama olanağını doğurmuştur. Böylece, aile içerisinde emek varlığı artarken ev dışından sağlanan işgücü ihtiyacı azalmış ve elde edilen kazanç hane halkı içerisinde kalmıştır (ILO, 2020).

Tarımsal istihdamda kadınlar ve erkeklerin payı da farklılık göstermektedir. Tarımsal üretimde kadın işçiler genellikle gelire katkı sağlayan aile işçisi olarak yer alırken erkek olan işçiler gelir getiren kendi hesabına bağımsız çalışanlar olarak yer alması söz konusudur. Buna ek olarak, kadınlar çoğunlukla çocuk ve yaşlı bakımı ile ücretsiz ev içi faaliyetlerinin yürütülmesinde erkeklere göre daha fazla zaman ayırmaktadır (FAO, 2021). Yemek hazırlama sürecinde gıda ürünlerinin tarladan sofraya ulaşmasında büyük bir emek harcamalarına rağmen emeklerinin genel olarak görünmez olduğunu söylemek mümkündür. Pandeminin başladığı 2019 yılı içerisinde tüm tarım işçileri arasında kadınların yarısından fazlasını Afrika oluştururken kadınlar tüm tarım işçilerinin %36,7'sini temsil etmektedir (FAO, 2021).

Kadınların genel olarak aile işçisi statüsüyle aylık gelire katkı sağlayıcı olarak yer almalarının bu sonucun meydana gelmesinde önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Ayrıca pandemide salgına yönelik alınan tedbirler doğrultusunda evde daha fazla vakit geçirilmesi ev içi faaliyetlerin artmasına sebep olurken salgına yakalanmamak için paketli gıda yerine taze, doğal ve organik besinlere yönelik artan talep de kadınların bu süreçte daha fazla emek harcamasına sebep olmuştur. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde salgının hızla yayılmasını engellemek üzere alınan tedbirler tarımsal üretimi ve istihdamı etkilemiştir. Salgından korunmak ve sağlığını korumak için insanların güvenli gıda ürünlerine ulaşması oldukça önemlidir. Bu bağlamda, alınan tedbirler doğrultusunda ulaşımda yaşanan aksaklıklar tarım ürünlerinin tarladan sofralarımıza ulaşması için pazarlara erişimde sorunlar yaşanmasına sebep olmuştur. Bu yüzden, birçok ülkenin tarım politikalarında kıtlık sorunuyla karşı karşıya kalınmasını engelleyebilmek amacıyla

önlemler alınmasını gerekli kıldığı belirtilmiştir (Torun Kayabaşı, 2020: 41; Yavuz, 2020: 88). Buna ek olarak çoğunlukla kırsal alanlarda yaşam ortamı kentsel alanlara göre daha sağlıklı ve güvenli olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, kentlerden kırsal alanlara doğru göçte bir artış olması beklenmektedir (Akın vd, 2020:908).

FAO tarafından 2020'de yayınlanan, pandeminin göçmen işçilere etkilerinin incelendiği "Migrant Workers and The COVID-19 Pandemic" adlı raporda mevsimlik gezici tarım işçileri de göçmen işçiler içerisinde değerlendirilmekte olup bu işçilerin güvenilir gıdaya erişimlerinin kısıtlı olduğu, sağlık ve sosyal korumadan yeterli düzeyde faydalanamadıkları ve salgına karşı savunmasız oldukları vurgulanmaktadır. Bu işçilerin genellikle gayri resmi düzenlemeler altında çalıştıkları bilinmektedir. Dolayısıyla, iş sağlığı ve güvenliği konusunda da tehlike altındadırlar ve pandemiyle birlikte sağlık hizmetlerine erişimlerinin daha az olmaları da salgına yakalanmalarında daha fazla risk taşıdıkları anlamına gelmektedir. Özellikle işçi yerleşiminin fazla olduğu ve ulaşımın sınırlı gerçekleştiği yerlerde işçilerin salgına yakalanma olasılığı artarken sağlık hizmetlerine yeterince erişim olmaması, işverenler tarafından yetersiz bilgilendirme, koruyucu ekipman eksikliği, hijyen koşullarının yetersiz kalması gibi durumların bu yerleşim yerlerini enfeksiyon merkezi haline getirdiği belirtilmektedir. Bu koşullar altında çalışan tarım işçileri salgına karşı hem savunmasız hem de korunmasız bırakılmakta olduğunu söylemek mümkündür.

Bochtis vd. (2020) tarafından yayınlanan "Agricultural Workforce Crisis in Light of the COVID-19 Pandemic" isimli makalede, pandemi bağlamında tarım işgücü piyasası ve piyasadaki krizler incelenmekle birlikte pandeminin sektörde çalışan işçilerin çalışma koşullarına etkileri analiz edilmiştir. Tarımsal işgücünde yer alan çalışanların meslekleri gereği birçok insanla birlikte yakın mesafede çalışması ve farklı insanlarla buluşması gibi etkenler, salgına yakalanma risklerini artıran unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Araştırmada elde edilen sonuca göre tarımsal işgücünü yarısının salgına yakalanma olasılığının orta ve yüksek arasında yer aldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca dikkat çekici bir diğer sonuç ise, tarımsal işgücünde yer alan çalışanların maaşları için yıllık tarıma ayrılan bütçenin orta ila yüksek risk altında olduğunu değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Bu durum, pandemiyle birlikte ekonomik olarak tarımsal işgücünde yer alan işçilerin maaşlarını alma konusunda güvensizliğini göstermektedir.

Benek vd. (2020) tarafından yayınlanan "COVID-19 Pandemi Sürecinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği ve Çalışma Koşulları Üzerine Bir İnceleme" adlı makaledeki en çarpıcı sonuçlardan biri çalışma yaşının 10-12 yaş aralığına kadar düşerken çalışma saatlerinin ise neredeyse günün yarısını (yaklaşık 11-12 saat) oluşturmasıdır. Ayrıca, bu çalışanların genellikle yevmiye usulüyle, çok düşük ücretlerle ve sigortasız bir şekilde çalıştırıldıkları tespit edilmiştir. Araştırmanın dikkat çekici sonuçlarından birisi de mevsimlik gezici tarım işçilerinin ulaşım maliyetlerinin yaklaşık iki kat artmasının yanı sıra konaklama imkanlarında yeterli hijyen ve sağlık koşullarının sağlanmamasıdır. Öyle ki araştırmaya katılan işçilerin sembolik olarak sadece ateş ölçümleri gerçekleştirilirken temiz su ve sabun gibi salgına karşı en temel gerekliliklerin bile yeterli düzeyde sağlanmadığı belirtilmiştir. Buna ek olarak, araştırmaya katılan kadın işçilerin hem ev içi faaliyetlerini yürütmeleri hem de tarlada çalışmalarıyla birlikte günün yaklaşık 15 saatini çalışarak geçirdikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla kadın işçilerin çift mesai yaptıklarını söylemek mümkündür.

4. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, COVID 19 Pandemi sürecinde yaşanan kısıtlama ve tedbirlerin tarımsal üretim ve ona bağlı olarak gıda üretimi üzerindeki sosyo ekonomik etkileri araştırmaktır. Sektörel olarak tarım işletmeleri, tarım işçileri ve kendi hesabına çalışanlar ile gıda üretim ve pazarlamasında istihdam edilen işgücü profilindeki gelir, çalışma şartları, sosyal çevre ilişkilerindeki değişimin tespiti amaçlanmıştır. Araştırma Türkiye'nin gelecek yıllarda tarım sektöründe kazanacağı dirençli yapı ile üretici ve tarımsal işgücünü güçlendirerek yol alması ve milli gelir içinde tarım sektörünün katma değerli ve yerli markalar ile katkı sağlaması, uluslararası kuruluşların dikkat çektiği gıda yetersizliği

ve gıda güvenliğine ilişkin politikalarda aktif rol alan bir ülke konumuna gelmesi açısından önem arz etmektedir.

5. Yöntem

Araştırmada karma araştırma deseni kullanılmıştır. Karma araştırma; bir araştırma konusu ve problemi ile ilgili olarak aynı çalışma içerisinde hem nitel hem nicel araştırma verilerinin toplanmasını, analiz edilmesini ve yorumlanmasını içermektedir (Leech ve Onwuegbuzie, 2009: 266; Creswell ve Plano Clark, 2007). Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin beraber kullanılması ile tek bir yöntemin sahip olduğu eksikliklerin giderilmesi ve daha nitelikli araştırmalar yapılabilmesine de olanak sağlamaktadır (Greene, 2005: 209). Karma yöntemde üç farklı yol izlenebilmektedir. Bunlardan ilki nitel+nicel, ikincisi nicel+nitel, üçüncüsü ise nitel ve nicel veri toplama sürecinin eş zamanlı yürütüldüğü çalışmalardır. Veri toplama aşamasında karma araştırma deseninin tamamlayıcılık ve genişletme işlevlerinden yararlanılmıştır. Tamamlayıcılık, amaçlanan nitel ve nicel verileri birlikte kullanarak araştırmanın zenginleştirilmesi ve daha ayrıntılı şekilde düzenlenebilmesidir. Genişletme ise araştırmanın ayrı olguları farklı yöntemlerle incelenerek, araştırmanın sınırlarının genişletilebilmesi hedeflenmektedir. Creswell tipolojisi dikkate alınarak eşzamanlı üçgenleme deseni ile eşzamanlı dönüşümsel desen kullanılmıştır. Eşzamanlı üçgenleme deseninde nicel ve nitel veriler arasında eşit baskınlık söz konusu olup nicel ve nitel veriler aynı zamanda toplanıp analiz edilmekte, eşzamanlı dönüşümsel desende ise veriler aynı zamanda toplanarak analiz edilmekte olup öncelik genellikle nitel veya nicel veri türlerine verilse de her iki veri türü de eşit önem taşımaktadır. (Tunalı vd., 2016: 108-110). Araştırmada nitel ve nicel veri toplama süreci eşzamanlı yürütülmüştür.

Evren, İzmir'in tarımsal üretiminde büyük paya sahip olan, Kemalpaşa, Ödemiş ve Bergama'daki tarımsal üretim yapan işletmeler, tarım kooperatifleri ve istihdam ettikleri çalışanlar ile salgın nedeniyle ücretsiz izne çıkarılan ve işsiz kalmış bireyler ile kendi hesabına çalışan çiftçilerdir. Bu üç ilçenin özellikle tercih edilme nedeni, yöredeki tarım kredi kooperatifi yoğunluğunun ve tarımsal üretimin en yüksek olduğu ilçeler olmasıdır. Araştırmada amacına uygun, önceden belirlenmiş ve tanımlanmış bir grup veya grupların ele alındığı olasılıksız amaçlı örneklem tipi tercih edilmiştir. Amaçlı örneklemenin amacı, araştırmada çalışılan problemleri aydınlığa kavuşturacak zengin bilgi içeren durumları seçmektir (Başaran, 2017: 490).

Araştırma verilerinin toplanmasında kullanılan soru formları⁴ uzman görüşüne sunulmuş gözden geçirilmiştir. Daha sonra, İzmir ili coğrafi durumu göz önüne alınarak, saha araştırmasında etkinlik ve verimlilik gözetilmiş ve görüşme programları hazırlanmıştır. Buna göre, ilk olarak tarımsal üretimin ve aynı zamanda nüfusun yoğun olduğu Ödemiş; daha sonra Kemalpaşa ve en son Bergama ilçelerine saha ziyareti yapılmıştır. Ayrıca, sahadaki görüşmeler sonucunda, Ödemiş'e çok yakın olan Kiraz ilçesinden de veri elde edilmiştir. Görüşmeciler listelerinin belirlenmesi aşamasında, daha önceden katılım sağlanan Tarım Fuarından elde edilen ağ ile başlanmıştır. Daha sonra, amaçsal, kartopu (birbirini tanıyan üreticiler) ve kolayda örnekleme (üretici pazarları, pazar satıcıları) olarak ifade edebileceğimiz yöntemler (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 111,113) kullanılarak, örneklemden bilgi toplanması sağlanmıştır. Belirli bir noktadan sonra, verilerden alınan sonuç tekrara girdiğinden araştırma sırasında yeterli bulguya ulaşıldığı görüldüğünde örnek almaya son verilmiştir.

Evrenin çerçevesi olan üç ilçedeki tarım işletmeleri, çiftçi ve tarımsal aile işletmelerine, kooperatiflere, tarımsal üretimde kendi adına ve hesabına çalışanlara, sürekli ve mevsimlik işçilere, ücretsiz aile işçilerine kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Firmalar ve kooperatif yönetimlerinin izin verdiği çalışanlar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Diğer hedef gruplar için araştırma kriterine uygun bir deneğin seçilmesiyle başlayan ve seçilen denekten diğer deneklere aynı özelliğe uygun birini veya birilerini önermesi ile ulaşılan kartopu örnekleme yoluyla veri toplanmıştır. Bu süreç bir süre sonra belli kişiler üzerine odaklanıp örneklem oluşturmayla sonlanmaktadır (Başaran, 2017: 492). Bilindiği gibi nitel veri toplanmasında, nicel araştırmalarda

yapıldığı gibi sayılara indirgeme amaçlanmamaktadır (Özdemir, 2010:327). Nitel araştırmalarda, elde edilmesi planlanan verinin derinliği ve genişliği, örneklem büyüklüğü ile genellikle ters orantılıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 115).

Bu nedenle belirli bir sayı kararlaştırılmamış olup, araştırma takvimi çerçevesinde optimal örnek sayısına ulaşılması ve yeterli veri toplanması hedeflenmiştir. Yürütücü, araştırmacı ve bursiyerler veri toplama sürecinde hep birlikte çalışmışlardır. Görüşmeler, gerekli esnekliğin ve aynı zamanda akıcılığın sağlanabilmesi ve zamanın verimli kullanılması açısından yarı yapılandırılmış görüşme formları ile gerçekleştirilmiştir.

Veri toplama araçlarında Sektörel GZFT Analizine uygun sorular belirlenmiştir. Böylece sektörün hem üretim hem de işgücü boyutuyla güçlü ve zayıf-kırılgan yönler ile fırsat ve tehditlerini içeren bir veri setine de erişilmiştir. Kurumsal küme nicel veri toplama aracı olarak, salgının sektörel etkileri, ürün miktarı-kalitesi ve verimlilik açısından yaşanan sorunlar, gelir ve kazanç durumundaki değişim, işgücü- istihdama ilişkin sorunlar, mali ve ekonomik sorunlar, organizasyonel değişimler, alınan önlemler, sektörel başarı ve başarısızlık faktörleri gibi başlıklarda oluşturulan alt sorulardan oluşan anket formu ile tarımsal üretim işletmelerinden veri toplanmıştır.

Bireysel Küme Nitel Veri Toplama Aracı ile sektörde istihdam edilen tarım işçileri, mevsimlik tarım işçileri, kendi adına ve hesabına çalışanlar ve salgın sürecinde işsiz kalan, kısa çalışma ödeneğinden yaralanan veya ücretsiz izne ayrılan işçilerden derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. COVID-19 Salgını nedeni ile yaşadıkları sorunlar, aldıkları önlemler, karşılaştıkları mesleki riskler, gelir ve kazanç durumlarındaki değişim, aile ve sosyal yaşamda etkileri, psiko-sosyal etkiler başlıklarında yarı yapılandırılmış görüşme formu rehberliğinde veri elde edilmiştir.

Çalışmada,

- Tarım işletmeleri, çiftçi ve tarımsal aile işletmeleri ile kooperatif yetkililerinden soru formu aracılığıyla veri toplanmıştır.
- Tarım ve gıda işletmeleri ile tarım kooperatiflerinde hali hazırda çalışanlar ile derinlemesine görüşme yoluyla nitel veri toplanmıştır.
- Sürekli ve mevsimlik tarım işçilerinden derinlemesine görüşme yoluyla nitel veri toplanmıştır.
- Kırsal yerleşimde yaşayan ve geçimini kendi toprağını işleyerek sağlayan çiftçi ve ücretsiz aile işçilerinden derinlemesine görüşme yoluyla nitel veri toplanmıştır.

Evren içinde kurumlar ve bireyler olmak üzere iki ayrı küme yer almaktadır. Dolayısıyla elde edilen veriler de kurumsal ve bireysel olmak üzere iki ayrı kategoride analiz edilmiştir. Kurumsal veriler ağırlıklı olarak nicel verileri oluştururken, nitel veriler ise bireysel kümeden elde edilmiştir. Araştırma sürecinde derinlemesine görüşme imkânı tanıyan kurum temsilcilerinden nitel veri toplanmıştır. Nicel veriler MS-Excel Programı ile analiz edilmiş, 3 Kasım 2022 tarihinde proje kapsamında gerçekleştirilen “çalıştay” notlarındaki nitel verilerin ise betimleme ve temaların oluşturulması aşamaları sonrasında, nitel veri analiz ve raporlama programı olan MAXQDA ile gerçekleştirilmiştir. Her iki program da Dokuz Eylül Üniversitesi’nde lisanslı olarak kullanılan programlardır.

6. Bulgular ve Tartışma

Araştırma kapsamında, 53’ü erkek (%62), 32’si kadın (%38) olmak üzere toplam **85 bireysel katılımcı** ile görüşülmüştür. Katılımcıların, %72,6’sı 33-62 yaş aralığında; %39,3’ü ilkokul ve altı, %42,8’i ortaokul-lise ve %17,9’u üniversite eğitim düzeyindedir. **15 firma** ile sektörel görüşmeler yapılmıştır. *Çalışan sayısına göre*; 0-9 arası çalışmanı bulunan 1 firma, 10-49 arası çalışmanı bulunan 7 firma, 50-99 arası çalışmanı bulunan 3 firma, 100-499 arası çalışmanı bulunan 2 firma, 500+ çalışmanı bulunan 1 firma ile görüşme yapılmıştır. 1 firmadan çalışan sayısı hakkında yanıt alınamamıştır. Bu firmaların üretim alanları ise şöyledir: kuru meyve, süt ve süt ürünleri, sirke, salça, turşu, mısır, domates, kiraz, şeftali ve zeytin.

6.1. Bireysel Bulgular

COVID-19 hastalığını geçirdiğini bildirenlerin sayısı 57 olup, örneklemin % 67,06'sını oluşturmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: COVID-19 Geçirenlerin sayısı ve yüzdesi

COVID-19 Geçirdiniz mi?		
Evet	57	67,06%
Hayır	20	23,53%
Yanıt yok	8	9,41%
Toplam	85	100

Hastalığı geçirenlerin bölgesel dağılımları ve kırılımları Tablo 2’de yer almaktadır. Buna göre, hastalığı geçirenlerin oranı ilçelerde, %18,75 ile %32,43 arasında değişmektedir.

Tablo 2: COVID-19 Geçirenlerin bölgesel dağılımı (Kişi)

İlçe	Toplam	Cevapsız	Kalan Top.	Hastalığı Geçiren	Oran (%)	Bölge
Bergama	16	0	16	3	18,75	Kuzey
Kemalpaşa	17	1	16	4	25,00	Doğu
Ödemiş	43	6	37	12	32,43	Güney
Kiraz	6	1	5	1	20,00	
Toplam	82	8	74	20		

COVID-19 geçirenlerin sağlık harcamalarında kısmi bir artış gözlenmiştir. Görüşmecilerin %60'ı ise sağlık giderlerinin değişmediğini belirtmiştir. Sağlık harcamalarının azaldığını belirten kimse yoktur (Tablo 3).

Tablo 3: COVID-19 Geçirenlerin sağlık giderlerinin durumu

Arttı	Kısmen Arttı	Değişmedi	Kısmen Azaldı	Arttı+K.Arttı	Değişmedi Az.+K.Azaldı
7	1	12	-	8	12

COVID-19 hastalığını geçirenler, sağlık giderlerinin arttığını, aylık ortalama gelirlerinin ve çalıştıkları gün sayılarının ise azaldığını belirtmişlerdir. Ailesinde COVID-19 geçiren 12 kişi bulunmaktadır ve 2 kişi yakınlarını bu hastalıktan kaybetmiştir.

Tablo 4: COVID-19 Geçirenlerin Sağlık Gideri, Gelir ve Çalışma Gün Sayısındaki Değişim

Soru	Sağlık Giderleri			Aylık Ortalama Gelir			Çalışılan Gün Sayısı		
	Arttı+K.A.	Değişmedi	Azaldı +K.A.	Arttı+K.A.	Değişmedi	Azaldı +K.A.	Arttı+K.A.	Değişmedi	Azaldı+K.A.
Değişim									

Kuzey	1	2	0	1	0	2	0	1	2
Doğu	3	1	0	0	1	3	0	1	3
Güney	4	8	0	2	6	5	1	6	6
Toplam	8	12	0	3	7	10	1	8	11

Ayrıca, COVID-19'a yakalanmayan bireyler kısmen benzer şekilde sağlık harcamalarının arttığından, aylık ortalama gelirlerinin ve çalıştıkları gün sayılarının ise azaldığından bahsetmişlerdir (Tablo 4). Bu sonuç, hastalığın, genel olarak hem hastalığı geçirenleri hem de kısıtlamalardan kaynaklı olarak üreticilerin tamamını etkilediğini düşündürmektedir.

Katılımcıların yarısından fazlasını erkek çalışanlar oluştururken kadın katılımcı oranı %36,9 ile 31 kişi olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların çalışma durumları incelendiğinde, erkek katılımcılara görece yüksek oranda kadın katılımcıların aile işçisi olarak çalıştığı görülmüştür. Erkek katılımcılarda çalışma süresi açısından en fazla payın 10-19 yıl aralığı olduğu görülmüştür. Bir diğer sonuç ise, kadın katılımcılarda lise altı düzeyde öğretim seviyesine sahip olanların oranı %76,6 iken erkeklerde bu oran %54,7'tir. Bu bağlamda kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha düşük eğitim düzeyine sahip oldukları söylenebilir.

Katılımcıların %89,9'unun (73 kişi) tarım sigortasının olmadığı tespit edilmiştir. Bu katılımcıların yarısından fazlasının (48 kişi) Güney İlçelerde (Ödemiş ve Kiraz); 15'inin Doğu İlçelerde (Kemalpaşa ve Manisa) ve 13'ünün Kuzey İlçelerde (Bergama ve Kınık) sigortasız olarak çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut çalışma durumları incelendiğinde; araştırmaya katılan 14 tarım işçisinden 10'unun, kendi adına ve hesabına çalışan 24 kişiden 21'inin ve ücretli çalışan 6 kişiden 5'inin sigortasız olarak çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların sigorta primlerini ödemediği/ödeyemediği veya primlerinin ödenmediği/ödenmediği görülmektedir. Ayrıca, araştırmaya katılan mevsimlik işçilerin tamamının sigortasız yani kayıt dışı çalıştığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, mevsimlik işçilerin sosyal güvence korumasının kazanımlarından mahrum olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan, mevcut çalışma durumunu belirtmeyen 23 katılımcının olması da dikkat çekici bir bulgu olarak değerlendirilmiştir. Bu durum katılımcıların bu soruya yanıt vermede çekimser kaldığını düşündürmektedir. Ancak araştırmaya katılan katılımcıların yaklaşık yarısının kendi adına ve hesabına çalışanlardan oluşmasının bu çekimserlikte etkili olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların aylık ortalama gelir düzeyleri incelendiğinde, yarısından fazlasının (%58,5) asgari ücretin altında bir düzeyde gelir elde ettiği gözlemlenmiştir. Kendi adına ve hesabına çalışanların yaklaşık yarısının asgari ücretle çalıştığı görülürken, asgari ücretin üzerinde geliri olduğunu belirtenlerin oranı oldukça düşüktür. Bu açıdan, kendi adına ve hesabına çalışan katılımcıların önemli bir bölümünün aylık ortalama asgari ücretin altında gelir elde ettikleri görülmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu (27 kişi) pandemide çalıştıkları gün sayısının azaldığını ifade etmiştir. Değişmediğini ifade edenler (19 kişi) ikincisi sırada yer almaktadır. Benzer şekilde, katılımcıların büyük çoğunluğu (38 kişi) pandemide aylık ortalama gelir düzeyinde azalma meydana geldiğini ifade ederken sadece 5 kişi aylık ortalama gelirinin arttığını belirtmiştir. Aylık ortalama gelir düzeyinin değişmediğini ifade eden katılımcılar ise 28 kişidir. Pandeminin sağlık giderlerine etkisi incelendiğinde ise, katılımcıların büyük çoğunluğunun sağlık giderlerinde bir değişiklik olmadığını ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla, pandeminin çalışılan gün sayısı ve aylık ortalama gelir açısından azalma yönünde etki ettiği görülürken, sağlık giderlerini görece daha az oranda olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür.

Sağlık giderlerinde değişik olmadığını belirtilen katılımcıların görece fazla olması nedeninin, bu katılımcıların kırsalda yaşamaları, kalabalıklarla daha az temasta olmaları ve sağlıklı gıdaya daha

kolay erişimleri gibi nedenlerle, COVID-19 virüsü ile enfekte olma risklerinin daha düşük olması olasılığı olduğu söylenebilir. Katılımcılardan COVID-19 geçirmedini belirtenlerin sayısının yüksek olması bulgusu da bu savla tutarlılık göstermektedir. Buna ek olarak, bu katılımcıların doğal ve sağlıklı gıdaya daha kolay erişimlerinin olması, genel sağlık durumlarını olumlu etkilemenin yanı sıra, COVID-19'un olumsuz etkilerine karşı daha dirençli olmalarını sağlayabileceği öngörülebilir.

6.2. Sektörel Bulgular

Pandemi süreci için, 15 katılımcı firmanın 8 tanesi işçi sayısında değişiklik olmadığını, 6 tanesi azaldığını veya kısmen azaldığını, 1 tanesi ise kısmen arttığını belirtmiştir. Arttığını ifade eden firma bulunmamaktadır. Ayrıca 12 firma kârlarının azaldığını veya kısmen azaldığını belirtmektedir. Firmaların 5 tanesi üretim miktarının azaldığını, 2 tanesi kısmen azaldığını ifade ederken, 6 tanesi değişim olmadığını belirtmiştir. Arttığını belirten firma sayısı ise 2'dir. Satış miktarına ilişkin yanıtlar incelendiğinde, 10 firmanın satış miktarının azaldığını veya kısmen azaldığını, 3 firmanın değişmediğini, 2 firmanın ise arttığını ifade ettiği görülmüştür (Tablo 5).

Kârının arttığını belirten firma bulunmamaktadır. Kısmen arttığını belirten tek firma (+500 çalışanlı) görüşülen en büyük firmadır. Çalışan sayısını azaltmak durumunda kaldığını belirten firmaların tamamı, müşteri sayısının da azaldığını belirtmektedir. Girdi maliyetlerindeki artışı, bu dönemde yaşanan sorunlar arasında göstermeyen sadece 3 firma bulunmaktadır. Bunların tamamı süt ürünleri üretimi yapan kooperatiflerdir. Ayrıca ürünün, satış ve pazarlama olanaklarında azalma yaşadığını belirtmeyen firmaların tamamı da süt ürünleri üreticileridir.

Kısa çalışma ödeneğinden 3 firma yararlandığını belirtmiştir. Bu firmalar aynı zamanda 50 ve altında çalışana sayısına sahiptir, çalışan sayısında azaltmaya gitmişlerdir ve çalışanlarını ücretsiz izne çıkarmışlardır. Tüm katılımcılar arasında kısa çalışma ödeneğinden faydalandığını belirten işletmeler aynı zamanda çalışanlarını ücretsiz izne çıkaran firmalardır.

Mevcut çalışanlarına ek olarak yabancı işgücü istihdam ettiğini belirten 2 firma bulunmaktadır. Bu 2 firma da işçi sayılarını azalttıklarını ve işçi ücretlerinin arttığını belirtmektedir. Ayrıca üretim miktarlarının arttığını sadece bu iki firma ifade etmektedir.

Tablo 5: Tarımsal faaliyet ve istihdama ilişkin bulgular

Sorular	Frekans
*Salgın süresince tarımsal faaliyetlerinizde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?	
Girdi maliyetlerinde artış	12
Ürünün satış olanağının ve miktarının azalması	8
Ürün fiyatlarında düşüş	4
Üretim ve pazarlama sorunları	10
İklim ve kuraklık	4
Hastalık ve zararlılar	0
*Salgın sürecinde tarımsal faaliyetlerinizde yaşadığınız mali/finansal sorunlar nelerdir?	
Kredi borcunun ödenmesinde zorluk	4
Kredi almakta zorluk/alamama	1
Devlet yardımlarından yararlanamama	5
İşçi ücretlerini ödemedeki zorluk	5
Tarım ilacı, gübre vb. tedarikinde ödeme zorluğu	4

***2020 Mart ayından itibaren COVID-19 salgını ile birlikte istihdama ilişkin ne gibi değişimler gerçekleşti?**

Çalışan sayısı azaltıldı	4
Çalışanları ücretsiz izne çıkardık	4

Belirtilen unsurların etki düzeyleri incelendiğinde öne çıkan bazı bulgular şöyledir. İşçi sayısı ile ilgili olarak, Tablo 6'da görüldüğü gibi, 6 firma tarafından azaldı ve kısmen azaldı, 8 firma tarafından değişmedi şeklinde cevap vermiştir. Genel olarak işçi ücretlerinin değişmediği belirtilirken, arttığını ve kısmen arttığını belirten firmalar da bulunmaktadır. Makine/ekipman sayısı, üretim miktarı ve ürün kalite sorunları unsurları için genel olarak değişmedi yanıtlarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Özellikle kâr ve satış miktarında azalma öne çıkmaktadır. Müşteri sayısı, üretim alanı, verimlilik ve işçi sayısı unsurlarında da azalma ve kısmen azalma dikkat çekmektedir. İhracat miktarı ve ihrac edilen ürün değerine ilişkin olarak katılımcı firmalar yüksek oranda yanıt vermemeyi tercih etmişlerdir.

Tablo 6: Pandemi süreci etki düzeyleri

	Arttı	Kısmen Arttı	Değişmedi	Kısmen Azaldı	Azaldı	Yanıt Yok
İşçi Sayısı	0	1	8	3	3	0
İşçi Ücreti	3	2	7	1	1	0
Makine/Ekipman	2	2	10	1	0	0
Kar	0	1	2	3	9	0
Verimlilik	1	0	4	3	4	3
Üretim Alanı	2	0	6	2	5	0
Üretim Mk.	2	0	9	2	2	0
Satış Mk.	2	0	3	4	6	0
İhracat Mk.	2	1	2	1	2	7
İhr.Ürün Değ.	1	2	1	1	2	8
Müşteri Sayısı	3	1	4	3	4	0
Ürün Kalite Sorun.	1	0	13	0	1	0

6.3. Katılımcıların Açık Uçlu Sorulara Verdikleri Yanıtlar

Soru: Kendi açınızdan, salgın döneminde tarımsal üretimde çalışma konusunun bireysel, toplumsal ve ekonomik boyutları hakkında bilgi verir misiniz?

Yanıt:

Bergama'dan bireysel katılımcı, kadın, lise, 48 yaşında.

İnsan kendilerine daha çok önem verdiler, doğal beslenme ile. Bir mikrobun insan hayatını nasıl değiştirdiğini gördüler. İnsan ilişkileri değişti, kötü yönde. COVID 19 güven yitirildi.

Yanıt:

Bergama'dan bireysel katılımcı, kadın, çiftçi, ilkokul, 55 yaşında.
Bize iyi geldi ama insanlar için üzüldüm. Bizi olumsuz etkilemedi. Eşim de kargocu. O da bu dönem daha çok kazandı.

Yanıt:

Bergama'dan bireysel katılımcı, kadın, açık lise devam ediyor, 48 yaşında.
Çok şey değişti. İnsanların bakış açısı değişti. Aile hayatının, iletişimin ve diyalogun önemi anlaşıldı. Doğal beslenmenin önemi anlaşıldı.

Yanıt:

Bergama'dan bireysel katılımcı, erkek, emekli sonrası çiftçi, lise, 72 yaşında.
Kendi yaşamımı değiştirmedim. Covide çok inanmıyorum. Bizim çocukluğumuz sağlıklıydı. Ben bahçeli evde yaşıyorum. Benim için Covid yoktu.

Yanıt:

Bergama'dan bireysel katılımcı, kadın, çiftçi, ilkokul, 49 yaşında.
İnsanları asosyal yaptı. Psikolojik sıkıntılar arttı. Sosyal aktivite tamamen bittiği için insanlar içine kapandı. İnsanlar doğal beslenmeye yöneldi. Biz insanlara gıda yardımı yaptık ama nereye kadar yardım edeceğiz. Üreten çok azaldı. Bu çevrede bir tek ben kalmıştım. Siparişleri teslim etmek zorlaştı.

Yanıt:

Kemalpaşa'dan bireysel katılımcı, erkek, emeklilik sonrası çalışma, lise, 53.
Çiftçinin girdi maliyeti çok yüksek. Sanayi arazisinde hala kiraz ağaçları var. Geçen sene rekor %90 düştü. 5 ton kiraz üreten yer 500 kg kiraz aldı. Covid dönemi önce işçilere izin verilmedi, izinler sonra sağlandı. İşçiler çevre ilçeler ve köylerden geldiği için, izinlerde sorunlar yaşandı, şehir değiştiren işçiler var. (Salihli – Alaşehir)

Yanıt:

Kemalpaşa'dan bireysel katılımcı, erkek, kendi h. çalışan, üniversite, 23.
Ekonomik olarak daha zor zamanlar geçirdik. Bireysel olarak hastalık ve ekonomi daha çok psikoloji bozuyor. Toplum olarak psikolojik çok fazla etkilendik. Bu da çalışma koşullarını etkiledi.

Yanıt:

Kemalpaşa'dan bireysel katılımcı, erkek, çiftçi, ortaokul, 65.
Bireysel anlamda yaşımdan dolayı hasta olmaktan korktum. Maskesiz insanların etrafta çalıştığı için tarım alanlarına mal alım satım yerlerine gitmeye çekindik. Pandemi dolayısıyla firmalar fırsatçılar piyasayı alt üst ettiler. Üreticiden az ücrete aldıkları malı 10 katına halka sattılar.

Yanıt:

Kemalpaşa'dan bireysel katılımcı, kadın, mevsimlik tarım işçisi, ilkokul, 48.
Maske, mesafe ile çalışmak zordu. Ekonomik olarak daha çok paraya ihtiyaç vardı. Evdekiler ücretsiz izne çıkartıldı. Bu süreçte daha çok gündelik tarım işlerine yoğunlaştım. Toplumsal olarak herkes sarılmayı tokalaşmayı kesti. Bu yüzden temas ortadan kalktı. Temas halinde sürekli bir sağlık şüphesi meydana geldi.

Yanıt:

Ödemiş'ten bireysel katılımcı, kadın, kendi h. çalışan, ilkokul, 44.

Hayvancılık devam etti her şey kısıtlandı. Sadece hayvanlar ve kendimiz için gıda alabildik. Peynir yapmadığımızda sütçüye verdik. Ürünleri kendimiz tükettik. Pahalılık, ilişkiler koptu. Kimseyle görüşemedik. Psikolojik olarak bunaldım.

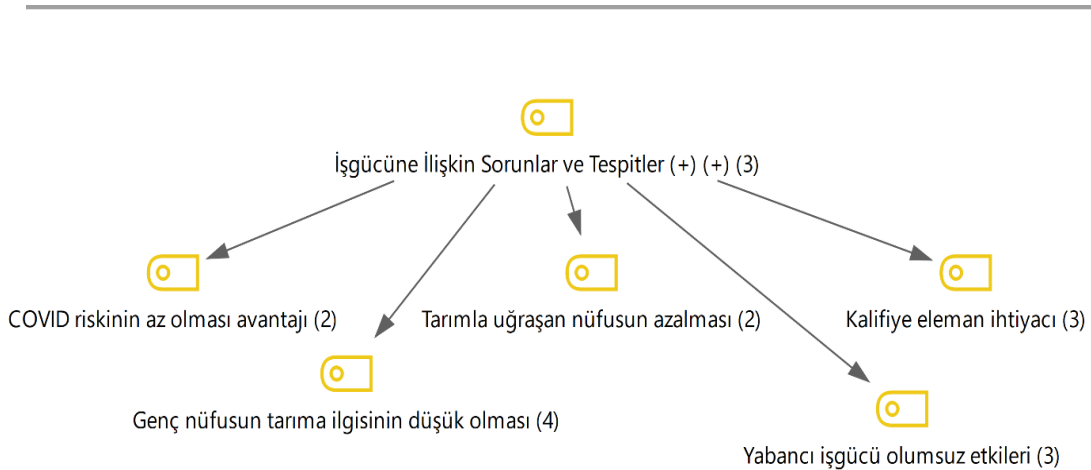
6.4. Odak Grup Görüşmesi Bulguları

Proje kapsamında sektör temsilcileri ve uzmanlarla gerçekleştirilen odak grup görüşmesi ile toplanan veriler MAXQDA 2020 Nitel Veri Analiz Programında analiz edilmiştir. Odak grup görüşmesinde elde edilen notlar ve kayıt metinleri kod ve alt kodlar belirlenerek programda tanımlanmıştır. Proje konusu ve araştırma amacı COVID 19 pandemisinin tarım sektöründeki etkilerini araştırmak olmasına rağmen katılımcıların hemen hepsi öncelikli olarak tarımsal üretimde girdi maliyetlerindeki artışa, toprak kullanımına ilişkin yaşanan problemlere, iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan sorunlar ile işgücüne ilişkin genel sorunlara eğilmiştir.

COVID 19 Pandemisi ile ilgili etkilerde dile getirilen başlıca tespit sağlıklı ve güvenli gıdanın öneminin anlaşılmasıdır. Benzer şekilde toprağın ve tarımın öneminin anlaşılması sonucu “toprağın bilinçsiz kullanımı” ve “hobi bahçelerine olan ilgi artışı”nın zarar verdiği yönünde ifadeleri olmuştur. Bu durum, kod sisteminde toprak kullanımına ilişkin sorunlar olarak belirtilmiştir.

İşgücüne ilişkin olarak belirtilen sorunlarda (Şekil 1) nitelikli eleman ihtiyacının yüksek olduğu, yabancı işgücünün arttığı belirtilmiş olup, pandemi döneminde hem tarım hem hayvancılıkla ilgili üretimin devam ettiği çiftçi, tarım işçisi ve veterinerlerin sahada olduğu üzerinde durulmuştur.

Şekil 1: İşgücüne ilişkin sorunlar ve tespitler

Kod haritasında hastalığa yakalanma riskinin düşük olması avantaj olarak belirtilirken tarımsal üretimde istihdamın azalması, kalifiye eleman ihtiyacı gençlerin tarıma ilgisinin düşük olması gibi vurgular sektörün kronik diğer sorunlarına işaret etmektedir.

İklim değişikliği ile ilgili sorunlarda tarım sektöründeki hazırlıkların önemi vurgulanmış, iklim değişikliği ve küresel ısınma etkileriyle karşılaşan tarım sektörünün bu sırada COVID 19 pandemisi ile karşılaştığı ve çoklu etki altında farklı yönlerden sektörel değişimler yaşadığı üzerinde durulmuştur.

Tarımsal üretim ve Pandemi etkisine ilişkin olarak aşağıdaki tabloda kalın ve italik olarak vurgulanan ifadelerde “Köylülerin kıymetini bilmeye başladı; Köylünün efendi olduğu tekrar anlaşıldı; Kırsal üretimin önemi anlaşıldı; Kısıtlamalar, sokağa çıkma yasağı yok; COVID-19’dan köylü %5 etkilendi; Pandemi döneminde tarımın saygınlığının artması kolaylaştı; Pandemi sonrası

öğrenci profili bile değişti; Tarıma yönelme olduğunu gördük; Pandemi, şehirliler için kötü, köylüler için iyi oldu; Pandemide ben de çocuklarımı aldım, köye gittim üretimi öğrettim” şeklinde toprağın ve tarımsal üretimin hem kentli nüfus hem de kırsal nüfus açısından öneminin anlaşıldığı ve toprağın tekrar kazandığı yönünde düşünceler yer almaktadır. Pandemi torağın, tarımın, tarımsal üretimin ve tarımsal nüfusun ihtiyaçları karşılama ve salgına karşı korunmada ne kadar önemli olduğunu göstermesi bakımından önemli bir olgu olarak görülmüştür.

Ayrıca “Pandemide kooperatifçiliğin de önemi görüldü” ifadesi de dayanışmacı yaklaşımın ve iş birliğinin de belirli tarımsal sorunların aşılmasında bir çözüm yolu olarak benimsenmeye başladığını göstermektedir. Buna karşılık “Lojistik sektörü büyük ölçüde darbe yedi; Lojistik, COVID-19 nedeniyle kısıtlandı” ifadeleri de tarımsal üretim olsa bile satış ve dağıtım olanakları ile desteklenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Tablo 7: Tüm kodlar ve tarımsal üretim bulguları

	Kodlu Bölümler	Kodlar
OD	Arazi küçüldü ancak teknoloji ile verim arttı	
OD	Aslında tarıma odaklanılması hoşuma gitti. Herkes daha minimal yaşamaya başladı.	
CA	Ata tohumu yasaklandı. Çiftçi hibrit tohuma zorlandı. Çok uluslu firmalar. Kendi toprağımızda sertifikalı tohum diye hibrit tohumu kullanılıyor.	
EA	Biz Tire Süt Kooperatifi olarak kendi paydaşlarımızın maliyetlerini düşürüyoruz.	
TB	COVID-19 bize bir anda gıdanın arabadan kıymetli olduğunu gösterdi.	Sağlıklı ve güvenli gıdanın öneminin anlaşılması
TB	Daha paylaşımcı, sürdürülebilir tarıma ihtiyaç var.	
EA	Daha üst teknoloji yurtdışında var. Üreticiyi teknoloji ile buluşturmak gerekiyor.	
EA	Devlet yöneticileri, bakanlar vb. B, C, D planımızın olması gerektiğini anladı.	
TB	Endemik türlerimize, ata tohumlarına bilinçli olarak sahip çıkılmalı.	
ST	Eğer endüstriyel tarım olmasa nasıl bu kadar insan doyacak tezinin karşı savı iyi anlatılmalı.	
EA	Hayvancılıkta da teknolojiye erişim artmalı.	
CA	Kardeşim bankacı, zeytinliğimizi bilmezdi, zeytinliğin yerini sordu.	
BE	Kooperatifleşme oldukça önemli.	
EA	Kooperatifleşme pandemi zamanında çok önemsendi.	
CA	Köylülerin kıymetini bilmeye başladı.	
CA	Köylünün efendi olduğu tekrar anlaşıldı.	
EA	Kırsal üretimin önemi anlaşıldı.	
CA	Kısıtlamalar, sokağa çıkma yasağı yok. COVID-19'dan köylü %5 etkilendi	

OD	Lojistik sektörü büyük ölçüde darbe yedi
OD	Lojistik, COVID-19 nedeniyle kısıtlandı.
TE	Pandemi döneminde tarımın saygınlığının artması kolaylaştı. Pandemi sonrası öğrenci profili bile değişti. Tarıma yönelme olduğunu gördük.
CA	Pandemi, şehirliler için kötü, köylüler için iyi oldu
CA	Pandemide ben de çocuklarımı aldım, köye gittim üretimi öğrettim.
EA	Pandemide kooperatifçiliğin de önemi görüldü
EA	Plansızlık yüzünden, üretim planlaması yok.
OD	Son dönemde insanlar tarımla daha ilgili. Tohum, fidan satışları arttı. Önemli ilgi artışı oldu, bu ilgi yadsınamaz
TB	Süratle ata tohumlarından vazgeçtik.
EA	Tarım Bakanlığı'ndan veri istedik, yanıt alamadık. Bizim hangi ürüne ne kadar ihtiyacımız var bilmiyoruz.

Sonuç ve Öneriler

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü tarafından da çeşitli raporlarda dile getirilen tarım sektörü çalışanlarının ve tarım işçilerinin sağlık ve sosyal korumadan yeterli düzeyde faydalanamadıkları ve salgına karşı savunmasız oldukları konusu Türkiye’de de tartışılmalı konulardan biri olmuştur. Çalışma ile İzmir İli kapsamında tarım sektörünün, tarımsal üretimin, tarım işçilerinin ve tarımda kendi hesabına çalışanlar ile ücretsiz aile işçilerinin COVID 19 Pandemisinden etkileniş biçimlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Sosyo-ekonomik boyutlar üzerinde durulması hedeflenen çalışmada üretim miktarı, gelir, çalışma ilişkileri ve bunların dolaylı etkileri yüz yüze yapılan görüşmeler ve derinlemesine mülakatlarla belirlenmeye çalışılmıştır. Karma yöntem tercih edilmesi itibarıyla ve hedef kitledeki çeşitlilik nedeniyle her bir statü için karşılaştırılabilir seviyede geçerli ve güvenilir veri elde edilmesi mümkün olmamıştır. Ancak her bir tarımsal üretim bölgesinde (Ödemiş-ve Kiraz-, Kemalpaşa ve Bergama) araştırma ekibinin yüz yüze veri toplayarak ve gözlem yoluyla da elde ettiği veriler, araştırmada belirlenen araştırma problemine ilişkin yeterli nicelik ve nitelikte bulgu elde edilmesine olanak sağlamıştır.

COVID-19’a yakalanmayan bireyler kısmen benzer şekilde sağlık harcamalarının arttığından, aylık ortalama gelirlerinin ve çalıştıkları gün sayılarının ise azaldığından bahsetmişlerdir. Bu sonuç, hastalığın genel olarak hem hastalığı geçirenleri hem de kısıtlamalardan kaynaklı olarak üreticilerin tamamını etkilediğini düşündürmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu pandemide çalıştıkları gün sayısının azaldığını belirtirken, değişmediğini ifade edenler ikincisi sırada yer almıştır. Benzer şekilde, katılımcıların büyük

çoğunluğu pandemide aylık ortalama gelir düzeyinde azalma meydana geldiğini ifade ederken sadece az sayıda katılımcı aylık ortalama gelirinin arttığını belirtmiştir. Dolayısıyla, pandeminin çalışılan gün sayısı ve aylık ortalama gelir açısından azalma yönünde etkide bulunduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde kendi adına ve hesabına çalışan katılımcılarının önemli bir bölümünün aylık ortalama asgari ücretin altında gelir elde ettikleri görülmüştür. İş sağlığı ve güvenliği açısından gerekli önlemlerin alınması konusunda tarım işgücünün yeterli seviyede olmadığı, pandemiyle birlikte sağlık hizmetlerine erişimlerinin daha az olması, kısıtlamalara rağmen üretimin ve çalışmanın devam etmesi nedeniyle hastalığa yakalanma riski taşıdıkları araştırma probleminin temel varsayımlarından biridir. Genel olarak maske, mesafe ve hijyen kurallarına gelen olarak uydukları, açık havada çalışmaları ve genellikle toplu olarak gerçekleştirilen kırsal faaliyetlere ara verdikleri, kendi haneleri içinde iletişim ve birlikliğin sürdürdükleri görülmüş, bu etkenlerin salgından sağlık ve aile ilişkileri açısından olumsuz etkilenmesini önlediği tespit edilmiştir. Tarım işçileri ve çiftçilerin salgına karşı hem savunmasız hem de korunmasız olduğu düşüncesine rağmen hastalığa yakalanma düşük seviyede kalması olumlu bir durum olarak tespit edilmiştir.

Pandemi sürecinde sosyal güvence durumları değerlendirildiğinde katılımcıların sigorta primlerini ödemediği/ödeyemediği veya primlerinin ödenmediği/ödenemediğinin tespit edilmiş olası aylık gelirin düşmesi ile ilişkili görülmüştür. Ayrıca, araştırmaya katılan mevsimlik işçilerin tamamının sigortasız yani kayıt dışı çalıştığı gerçeği de projede karşılaşılan önemli saptamalardan biri olmuştur. Mevsimli tarım işçilerinin sosyal güvenceden mahrum çalışması sadece pandemi sürecine özgü bir olgu olmayıp genel olarak tarım sektöründe yaygın olarak karşılaşılan bir sorundur. Çalışma durumunu belirtmeyen katılımcıların varlığı ise ücretsiz aile işçiliğiyle kayıt dışı çalışma ile ilişkili bulunmuştur.

Kurumsal bulgular açısından ulaşılan sonuçlar genel olarak işçi ücretlerinin değişmediği belirtilirken, arttığını ve kısmen arttığını belirten firmalar da bulunmaktadır. Makine/ekipman sayısı, üretim miktarı ve ürün kalite sorunları unsurları için genel olarak değişmedi yanıtlarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Özellikle kâr ve satış miktarında azalma öne çıkmaktadır. Müşteri sayısı, üretim alanı, verimlilik ve işçi sayısı unsurlarında da azalma ve kısmen azalma dikkat çekmektedir.

Araştırma kapsamında analiz edilen Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, tarım sektöründen kooperatif temsilcileri, kendi hesabına çalışan çiftçi, ziraat fakültesi öğretim üyelerinden ve proje ekibinden oluşan katılımcıların yer aldığı çalıştay raporuna göre belirli tema ve kodlar çerçevesinde ortaya çıkan bulgularda, katılımcıların pandeminin etkisinden çok, tarım sektörünün son zamanlardaki sorunlarına yoğunlaştıklarını göstermiştir.

COVID-19 salgınının tarım ve gıda sektörü üzerindeki etkileri üretici, çiftçi ve tarımsal işgücü açısından değerlendirildiğinde büyük ve küçük üretim potansiyeline bağlı olarak olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurduğu görülmüştür. Artan gıda talebinin sonucunda büyük üretim potansiyeline sahip ve çalışan sayısı görece yüksek olan tarımsal işletme ve gıda işletmelerinde gelir artışı sağlandığı; çalışan sayısında bir azalmanın gerçekleşmediği saptanmıştır. Ancak küçük işletmeler ve çiftçi olarak ifade edilen kendi hesabına çalışan üreticilerin çalışma gün ve saatleri ile işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin kaygılar nedeniyle gelir kayıpları, hastalık geçirme durumlarına göre de sağlık harcama artışları yaşadıkları görülmüştür. Kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçiliğinin bulunduğu ailelerde üretim sosyal dayanışma ve iş birliğinin Pandemi sürecindeki zorluklarla baş etmede oldukça önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmada bireysel görüşmeler, kurumsal görüşmeler ve çalıştay raporu ile elde edilen bulgulardan yola çıkılarak geliştirilen öneriler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

İleride yaşanabilecek benzer salgınlardan korunma ve sağlık ve güvenlik koşullarının hem çalışanları hem de üreticiler açısından destekleyici politikaların üretilmesi,

Tarım sektörünün iyileştirilmesi ve üretimin artırılması için sürdürülebilir tarım politikalarının hayata geçirilmesi,

Genç nüfusun ve genç işgücünün teşvik edilmesi, tarımsal üretim konusunda eğitimin desteklenmesi,

Yatırımlarda tarım öncelikli alanlara öncelik tanınması,

Sürdürülebilir teknolojinin tarıma entegre edilmesi,

Sürdürülebilir teknolojilerin tarım işçilerine erişilebilir hale getirilmesi,

Tarımda kalitenin ve ihracatın artarak ülke ekonomisine katkı sağlaması hedeflerinin gerçekleştirilmesi için sürdürülebilir bütünleşik tarım uygulamalarının hayata geçirilmesinin benzeri toplumsal ve ekonomik etkiler doğuran olaylara karşı dirençli bir sektör haline gelmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akın, Y., Çelen, B., Çelen, M. F. ve Karagöz, A. (2020). Tarım ve Pandemi: Covid-19 Sonrası Türk Tarımı Nasıl Değişmeli?. *EJON International Journal on Mathematics.Engineering – Natural Sciences*, 16, 904-901.
- Aydın, A. ve Güner, A. (2020). Covid-19 Salgınının Tarım Sektörü Ve Gıda Güvenliği Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 155-171.
- Başaran, Y.K. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(47), 480-495.
- Barbiere, C. (2020). COVID-19: France Calls Unemployed to Work in Fields as Borders Stay Closed. Çev. Daniel Eck. (24 Mart 2020). <https://www.euractiv.com/section/coronavirus/news/covid-19-france-calls-unemployed-to-work-in-fields-as-borders-stay-closed/> (Erişim Tarihi: 16.05.2022).
- Benek, S., Baydemir, R. ve Bozdoğan, S. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği ve Çalışma Koşulları Üzerine Bir İnceleme: Beylikova (Eskişehir) Örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, 76, 75-94.
- Benos, L., Tsaopoulos, D. ve Bochtis, D. (2020). A Review on Ergonomics in Agriculture. Part I: Manual Operations. *Applied Sciences*, 10(6), 1905.
- Bochtis, D., Benos, L., Lampridi, M., Marinoudi, V., Pearson, S. ve Sorensen, C. G. (2020). Agricultural Workforce Crisis In Light Of The COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 12(19): 8212.
- Cook, C. D. (2020). Farmers are Destroying Mountains of Food. Here's What to do about it. *The Guardian*. (2020). <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/may/07/farmers-food-covid-19>. (Erişim Tarihi: 19.08.2022).
- Creswell, J., ve Plano Clark, V. L. (2007). Understanding mixed methods research. In J. Creswell (Ed.), *Designing and conducting mixed methods research* (pp.1-19). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dağdur, E. ve Olhan, E. (2015). Küresel Gıda Güvencesi Endeksi Kapsamında Türkiye'nin Değerlendirilmesi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 21(2), 49-61.
- DeAndreis, P. (2020). *Coronavirus Epidemic Hits Italy's Agriculture Sector*. (27 Şubat 2020). <https://www.oliveoiltimes.com/production/coronavirus-epidemic-hits-italys-agriculture-sector/80460>. (Erişim Tarihi: 16.05.2022).
- Doğan, M. (2021). Covid-19 Öncesi ve Sonrası Dönemlerinde Tarım, Sanayi ve Turizm Sektörleri Kamu, Mevduat ve Katılım Bankalarının Kredi Performanslarına Etkisi. *Academic Knowledge*. 4(2), 249-266.

- Economist Impact (2021). *Küresel Gıda Güvenliği Endeksi (GFSI)* <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/Index> (Erişim Tarihi: 28.04.2022).
- FAO (2022a). *Türkiye’de FAO*. <https://www.fao.org/turkey/news/detail-news/en/c/1475695/> (Erişim Tarihi: 24.04.2022).
- FAO (2022b). *Türkiye’de FAO: Rusya-Ukrayna Çatışmasına Dayalı Yeni Küresel Gıda Güvenliği Senaryoları*. <https://www.fao.org/turkey/news/detail-news/en/c/1476538/> (Erişim Tarihi: 22.04.2022)
- FAO (2022c). *FAO Food Price Index*. <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/> (Erişim Tarihi: 28.04.2022)
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP ve WHO. (2021). *The State Of Food Security And Nutrition In The World 2021: Transforming Food Systems For Food Security, Improved Nutrition And Affordable Healthy Diets For All*. Rome: FAO. <https://www.fao.org/documents/card/en?details=cb4474en>. (Erişim Tarihi: 22.04.2022)
- FAO, IFAD ve UNDP (2020). *COVID-19: Rapid Impact Assessment on the Agri-Food Sector and Rural Areas in Turkey*. <https://www.undp.org/turkiye/publications/covid-19-rapid-impact-assessment-agri-food-sector-and-rural-areas-turkey> (Erişim Tarihi: 22.04.2022)
- Greene, J. C. (2005). The generative potential of mixed methods inquiry. *International Journal of Research & Method in Education*, 28(2): 207 – 211.
- Harvey, F. (2020). *Coronavirus Measures Could Cause Global Food Shortage, UN Warns*. *The Guardian*. (26 Mart 2020). <https://www.theguardian.com/globaldevelopment/2020/mar/26/coronavirus-measures-could-cause-global-food-shortageun-warns>. (Erişim Tarihi: 18.08.2022)
- ILO (2020). *Covid-19 and The Impact on Agriculture and Food Security*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/briefingnote/wcms_742719.pdf (Erişim Tarihi: 19.04.2022)
- ILO (2020). *Cinsiyete ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam-ILO Modelli Tahminler*. https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer25/?lang=en&segment=indicator&id=EMP_2EMPSEX_ECO_NB_A. (Erişim Tarihi:19.08.2022)
- ILO (2020). *ILO Monitor: COVID-19 and the world of work*. Third edition. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf. (Erişim Tarihi: 20.01.2022)
- IMF (2021). *World Economic Outlook October 2021. Recovery During A Pandemic Health Concerns, Supply Disruptions, And Price Pressures*. pp. 1-171. USA: Washington, DC. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/10/12/world-economic-outlook-october-2021> (Erişim Tarihi: 06.02.2021).
- IMF (2021). *World Economic Outlook Update, January 2022. Rising Caseloads, A Disrupted Recovery, and Higher Inflation* pp. 1-11 <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022> (Erişim Tarihi: 06.02.2021).
- Küçükçongar, M., Özdemir, F., Karakurt, C., Özdemir, E., Önder, M., Topal, İ., Pekergin, Z.B. ve Öztürk, E. (2021). *Covid-19 Salgınının Konya İlinde Tarım İşletmelerine Etkisinin İncelenmesi*. Bahri Dağtaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü (BDUTAEM). Konya.
- Leech, N. L. ve Onwuegbuzie, A. J. (2009). A typology of mixed methods research designs. *Qual Quant*. 43, 265–275.

- Mahajan, K. ve Tomar, S. (2020). Here Today, Gone Tomorrow: COVID-19 and Supply Chain Disruptions (June 9, 2020). *Forthcoming, American Journal of Agricultural Economics*. DP No:28.
- Narayanan, S. ve Saha, S. (2020). Urban Food Markets and the Lockdown in India (May 12, 2020). *Global Food Security*, 29, 100515.
- OECD/FAO (2021). *OECD-FAO Agricultural Outlook 2021-2030*. Paris: OECD Publishing. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/19428846-en/1/3/3/index.html?itemId=/content/publication/19428846-en&csp=78a77099f3b0c6eae1de8bfe93d3b09e&itemIGO=oecd&itemContentType=book> (Erişim Tarihi: 23.04.2022).
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Poudel, P. B., Poudel, M. R., Gautam, A., Phuyal, S., Tiwari, C. K., Bashyal, N. ve Bashyal, S. (2020). COVID-19 and Its Global Impact on Food and Agriculture. *Journal of Biology and Today's World*. 9(5), 221-225.
- Schmidhuber, J., Pound, J., ve Qiao, B. (2020). *Covid-19: Channels Of Transmission to Food and Agriculture*. Roma.
- Şentürk Ulucak, Z. (2021). Histeri Mi, Doğal Oran Mı? Türkiye'nin Uzun Vadeli İşsizlik Deneyiminden Kanıtlar. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 299-315. <https://doi.org/10.54600/igdirsosbilder.991738>
- Siche, R. (2020). What is The Impact of COVID-19 Disease On Agriculture?. *Scientia Agropecuaria*. 11(1), 3-6.
- Stephens, E. C., Martin, G., Van Wijk, M., Timsina, J. ve Snow, V. (2020). Impacts of COVID-19 on agricultural and food systems worldwide and on progress to the sustainable development goals. *Agricultural systems*, 183, 102873.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022). *2022 Ocak Tarım Ürünleri Piyasaları: Mısır, Ocak-2022 Tarım Ürünleri Piyasa Raporu*. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge> (Erişim Tarihi: 23.04.2022).
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022). *2022 Ocak Tarım Ürünleri Piyasaları: Çeltik, Ocak-2022 Tarım Ürünleri Piyasa Raporu*. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge> (Erişim Tarihi: 08.06.2022).
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022). *2022 Ocak Tarım Ürünleri Piyasaları: Buğday, Ocak-2022 Tarım Ürünleri Piyasa Raporu*. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge> (Erişim Tarihi: 05.05.2022).
- The World Bank. (2022). <https://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2022/01/11/global-recovery-economics-debt-commodity-inequality>. (Erişim Tarihi: 18.08.2022).
- Torun Kayabaşı, E. (2020). Covid-19'un Tarımsal Üretime Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(5), 38-45.
- Tunalı, S., Gözü, Ö. ve Özen, G. 2016. Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemlerinin Bir Arada Kullanılması, Karma Araştırma Yöntemi. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt:24, Sayı: 2, 106-112.
- TÜİK. (2022). *Bitkisel Üretim 1. Tahmini 2022*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Uretim-1.Tahmini-2022-45502> (Erişim Tarihi: 08.05.2022)
- TÜİK. (2022). *Bitkisel Ürün Denge Tabloları, 2020-2021*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Urun-Denge-Tabloları-2020-2021-45505>. (Erişim Tarihi: 12.05.2022)

- TÜİK. (2021). *Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, III. Çeyrek: Temmuz-Eylül, 2021.* <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-III.-Ceyrek:-Temmuz---Eylul,-2021-37183>. (Erişim Tarihi: 25.01.2022)
- TÜİK. (2021). *Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2021* <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Uretim-Istatistikleri-2021-37249>. (Erişim Tarihi: 23.01.2022)
- UN (2022). *Global Impact Of War in Ukraine on Food, Energy and Finance Systems* <https://news.un.org/pages/wp-content/uploads/2022/04/UN-GCRG-Brief-1.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2022)
- UNDP (2021). *Covid-19 Rapid Impact Assessment On The Agri-Food Sector And Rural Areas in Turkey.* <https://www.undp.org/turkiye/publications/covid-19-rapid-impact-assessment-agri-food-sector-and-rural-areas-turkey> (Erişim Tarihi: 18.08.2022)
- Win, T. L. (2020). *Coronavirus Lockdown Leaves Italian Farmers Struggling To plant for Spring.* Reuters. (12 Mart 2020). <https://www.reuters.com/article/us-healthcoronavirus-italy-farming/coronavirus-lockdown-leavesitalian-farmers-struggling-to-plantfor-springidUSKBN20Z2WD>. (Erişim Tarihi: 18.08.2022).
- Yavuz, F. (2020). Tarıma Koronavirüs Etkisi. *Kriter. Aylık Siyaset toplum ve Ekonomi Dergisi*, 5(46), 86-89.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu

Tarih: 30.06.2021 tarihli toplantısı

No: 15 sayılı karar, E-87347630-640.99-76964 sayılı ve 01/07/2021 tarihli yazısı

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %40

2. yazar katkı oranı : %30

3. yazar katkı oranı : %30

Bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir, Proje No: SCD-2021-2631.